

PRED 145 ROKMI SA NARODIL MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Milan Rastislav Štefánik

Medzi popredné osobnosti slovenských národných dejín radíme Milana Rastislava Štefánika, ktorý sa narodil pred 145 rokmi – 21. júla 1880 v Košariskách. Bol to významný činiteľ československého národnooslobodzovacieho boja pred prvou svetovou vojnou a počas nej, vojak, diplomat a minister vo vláde novovytvoreného štátu v roku 1918 – Československej republiky. Tragicky zahynul 4. mája 1919.

Na svet prišiel ako šieste dieťa v rodine evanjelického farára Pavla Štefánika a jeho manželky Albertíny. V tejto rodine sa po celé desaťročia udržiaval slovenský duch v úzkej spolupráci s českým národom. Duchovnou základňou jeho dospievania bola slovenská reformácia, husitská revolúcia a česká reformácia. Štefánik sa naučil po česky z bohoslužobnej reči slovenských evanjelikov. Po skončení stredoškolských štúdií (na evanjelických lýceách v Bratislave, Šoproni a Sarvaši) sa rozho-

dol pokračovať v štúdiu v Prahe na českej vysokej škole technickej odbor stavebné inžinierstvo. Pri tejto voľbe zohľadnil želanie svojho otca. Prv než mohol začať študovať, musel sa existenčne zabezpečiť. Rozhodol sa teda podať žiadosti na pražské podporné inštitúcie. Jednou z nich bol spolok Českoslovanská jednota (ČJ), ktorého Ústredný výbor sa dňa 7. júla 1898 uzniesol poslať do slovenských novín výzvu slovenským študentom, ktorí chcú študovať v Prahe na vysokej škole, že sa môžu obrátiť naň so žiadosťou o štipendium. Na prázdninách sa došlými žiadosťami výbor zaoberal a udelil 23 slovenským študujúcim na stredných a vysokých školách v Čechách a na Morave podpory vo výške 1 905 zlatiek a 200 mariek ročne. Medzi nimi ČJ vyhovel i žiadosti Milana Štefánika, ktorý dostal ročnú podporu 100 zl. Popritom mu odporúčala, aby sa poistil aj na iných miestach, a tak Štefánik podal dňa 5. septembra 1898 rovnakú žiadosť aj výboru Spolku českých poslucháčov inžinierstva. Aj tejto žiadosti M. Štefánika bolo vyhovené, avšak z Müllerovho geodetického fondu mu bolo vyplatených iba 15 korún. V akademickom roku 1899/1900 bol M. Štefánik opäť medzi slovenskými študentmi (spolu 22), ktorým ČJ udelila podporu, dostal ale už len 50 zl. na rok. Štipendiá od ČJ poberal M. Štefánik ešte aj v rokoch 1898 až 1901, umožnili mu aspoň skromný začiatok štúdia.

Pobyt v Prahe ovplyvnil život Štefánika. Jeho činnosť v slovenskom študentskom spolku Detvan, oboznámenie sa s myšlienkami hlasizmu, ako i uvedomenie si významu česko-slovenskej spolupráce, mali vplyv na jeho neskoršie názory a postoje.

V Prahe študoval najprv na technike odbor stavebné inžinierstvo (1898/99, 1899/1900), potom prestúpil na filozofickú fakultu, odbor astronómia. V spolku Detvan, kde sa spoznal s jeho vtedajším predsedom Vavrom Šrobárom, ako aj s Jánom Rumanom, Jánom Smetanayom a inými predstaviteľmi hlasistického hnutia pražskej slovenskej mládeže, spočiatku prednášal svoje básne i básne iných autorov. Prvýkrát do programu schôdze Detvana prispel v treťom mesiaci svojho pobytu v Prahe (3. decembra 1898) a to s recitáciou V. spevu *Smrti Jánošíkovej* od Jána Bottu. Táto básnická skladba bola jeho obľúbeným čítaním, o čom svedčí aj to, že ju prednášal aj na nasledovných schôdzkach. Prednes tejto básne bol hodnotený priaznivo a dokonca ako „výborný“.

V čase príchodu Štefánika do Prahy, na jeseň 1898, vstúpilo na slovenskú politickú scénu hlasistické hnutie. Vychádzalo z Masarykovho realizmu a z jeho programu drobnej práce medzi ľudom. Mladého Štefánika zaujalo, oboznámil sa s filozofiou prof. Tomáša G. Masaryka a stal sa, ako všetci hlasisti, stúpencom jeho myšlienok.

Po prázdninách v roku 1899 a odchode V. Šrobára z Prahy sa začali na pôde Detvana prejavovať martinské vplyvy. Práve v tomto období, na valnom zhromaždení 14. októbra 1899, bol M. R. Štefánik prvýkrát zvolený do výboru Detvana za zapisovateľa a o necelých päť mesiacov neskôr (23. marca 1900) do zodpovednejšej funkcie – za tajomníka. V novej funkcii sa snažil povzniesť spolok alebo aspoň zabrániť jeho úpadku, a tak sa usiloval presadiť určité zmeny v činnosti. Detvan bol v tom čase stále pomerne malým spolkom a ako taký mal čas od času obdobia krízy. Úzky okruh jeho členov uzavretý do seba, strácal širšie perspektívy. To sa Štefánik ako funkcionár snažil zmeniť a chcel spolok viac otvoriť slovenskej učňovskej mládeži v Prahe, ale aj iným študentským organizáciám.

Kým ťažisko činnosti za predsedníctva V. Šrobára bolo orientované na Slovensko, a teda Šrobárovým hlavným úsilím v Detvane bolo obrodiť Slovensko v duchu Masarykovho realizmu a dať mu československú orientáciu, M. R. Štefánik videl ťažisko hlasistickej činnosti v prvom rade v pôsobení v Prahe medzi Čechmi. Uvedomoval si, že Detvan bol teraz pre takú činnosť slabý. Hľadal teda posilu a tú našiel v zbližnení s moravskými Slovákami, s ktorými sa už osobne poznal a tí boli myšlienke zbližnenia s Detvanom naklonení. Už v apríli, ale najmä máji 1900 sa o tejto spolupráci diskutovalo na schôdzach viackrát. Dlhšiu diskusiu k tejto otázke otvoril Štefánik na schôdzi Detvana 19. mája 1900 a to prečítaním rozsahom menšej práce venovanej spôsobom zbližnenia moravských Slovákov s Detvanom. Po diskusii bolo prijaté uznesenie, podľa ktorého sa mohli moravskí Slováci zúčastniť dvakrát v mesiaci týždenných schôdzí Detvana a opačne. Skutočnosť bola taká, že v nasledujúcom období len moravskí Slováci navštevovali v hojnom počte zasadnutia Detvana, ale detvanci sa im návštevami revanšovali len v počte dvaja – traja.

Tak ako M. Štefánika členovia Detvana ignorovali pre jeho snahu o zbližnenie s moravskými Slovákami, ignorovali ho i v otázke starostlivosti o slovenských učňov v Prahe. Štefánik chcel, aby ich Detvan organizoval, robil s nimi výlety, vzdelával ich a pod. Spolu s Jánom Z. Zigmundíkom zorganizoval niekoľko výletov do okolia Prahy. Ostali v týchto snahách osamotení. V tom období situácia v Detvane bola taká, že kým výbor pracoval, ostatné členstvo Detvana bolo viac menej pasívne. Preto sa Štefánik rozhodol, že ako tajomník spolku podá na valnom zhromaždení 3. novembra 1900 takú správu, v ktorej bez obalu odhalí všetky chyby členstva.

Jeho správa protirečila s úvodným vystúpením predsedu M. Ursínyho. Štefánik konštatoval, že i keď spolok vykonal dosť práce oproti predošlému obdobiu, je v úpadku. Rozdielna reakcia na túto správu sa v konečnom dôsledku prejavila v tom, že nebol zvolený do nového výboru Detvana. M. Štefánik prestal navštevovať schôdze spolku a stiahol sa do ústrania počas zimného obdobia 1900/1901.

Okrem toho prežíval Štefánik koncom 2. ročníka na pražskej technike i osobnú svetonázorovú krízu. Počas štúdia sa oboznámil s mnohými vedeckými poznatkami, stretol sa s mnohými ľuďmi, medzi ktorými boli aj voľnomyšlienkar. To všetko začalo nahloďať jeho religiózne predstavy, ktoré si priniesol z domu. Ako stúpenec hlasizmu musel vyriešiť i vzťah k staršej generácii slovenských národovcov, ako aj k otcovi (ich zástancovi), ktorého obdivoval. Okrem toho riešil závažný problém vlastnej existencie a budúcnosti. Štúdium stavebného inžinierstva ho neuspokojovalo. Vnútoraná Štefánikova kríza prepukla cez prázdniny roku 1900. Skončila tým, že otec vyhnal syna z domu ako i tým, že odišiel z techniky a prešiel na filozofickú fakultu študovať odbor astronómia.

Medzitým sa v činnosti Detvana potvrdili Štefánikove slová o úpadku spolku. M. Štefánik sa doňho vrátil a stal sa podpredsedom. Tak sa spolok rozhodol pre orientáciu Štefánikovu a pre hlasizmus, ktorý v tomto období prežíval krízu. Svojou aktivitou a oduševnenosťou si Štefánik v Detvane postupne získal medzi slovenskými pražskými študentami autoritu. Na kultúrno-národnom poli sa Detvan chytil veľmi užitočnej práce. Predplácal odborné české časopisy slovenským remeselníkom, roľníkom a drobným ľuďom. Za hmotnej pomoci, zvlášť ČJ, začal zakladať učiteľské knižnice v slovenských dedinách z českých a slovenských kníh. M. Štefánik bol organizátorom týchto akcií. V tejto záležitosti on vyjednával s ČJ a jej predsedom profesorom slovanskej filológie Františkom Pastrnekom. V tomto období vydal Detvan za finančnej podpory ČJ dve brožúrky. Veľký záujem na ich vydaní mal Štefánik. Prvá brožúrka pozostávala z Masarykových statí *Jak pracovať?* a druhá z článkov uverejnených v Čase a Našej dobe.

Na riadnej valnej hromade 19. októbra 1901 bol M. Štefánik zvolený za predsedu Detvana. Túto funkciu zo zdravotných dôvodov nevykonával, keďže krátko po voľbe ochorel a podrobil sa operácii slepého čreva. V Detvane sa objavili opäť nezhody a útoky na jeho osobu, ktoré viedli k jeho vystúpeniu z Detvana na schôdzi

Milan Rastislav Štefánik
vo fotografiách

15. februára 1902. V snahe pracovať ďalej pre Slovensko bol na jeho podnet založený zvláštny akademický odbor pri ústredí ČJ 26. januára 1902. Počas letného semestra r. 1901/1902 odišiel Štefánik študovať do Zürichu a po návrate na jeseň 1902 prekypoval nápadmi a aktivitou. Vrátil sa do Detvana a na jeho valnom zhromaždení 13. novembra 1902 bol zvolený opäť za predsedu. Detvan bol v tom čase v kríze. M. Štefánik si pri nástupe do funkcie predsedu uvedomil, že z Detvanu treba vykoreniť osobné hádky a spory a že je ho potrebné obrodíť v tom duchu, aby ostal verný ideám hlasizmu. V snahe upevniť pozície hlasizmu si uvedomoval dôležitosť objasnenia československej otázky. Zaradil ju do programu schôdzok Detvana, aby ju mohol dôkladne členom vysvetliť.

Jeho postoj bol založený na názore, že slovenskú reč nemožno zavrhnúť a odtrhnúť sa od nej, ale čo sa týka kultúry, tu rozhodne mali Slováci prijať českú kultúru, ktorá bola vyvinutá a v plnej miere sa nielen vyrovnala maďarskej kultúre, ale v mnohom ju i prekonala. Uhorskí Slováci mali na výber buď maďarskú alebo českú kultúru, pretože boli slabí na to, aby mohli vyvinúť svojráznu, samostatnú a vlastnú kultúru a to v dôsledku silného maďarizačného tlaku.

Intenzívnejšie sa československej otázke M. Štefánik venoval po prázdninách v roku 1903. Odprednášal cyklus prednášok pod názvom *Z dôb nášeho prebudení*, kde podal minulosť Slovákov od Bernoláka po prítomnosť. Zvláštnu prednášku venoval Kollárovej vzájomnosti a činnosti Samuela Czambela, najmä jeho brožúre *Minulosť, prítomnosť a budúcnosť československej národnej jednoty*. Táto prednášková činnosť trvala po celý čas jeho predsedníctva. Okrem toho prednášal aj o inom – o náboženských názoroch Leva Tolstoj, činnosti a význame básnika J. Bottu pre slovenskú literatúru, ale napr. aj o slnečnej teplote a jej zdrojoch a o astrofyzikálnych výskumoch na Slnku.

Za predsedovania Štefánika bolo na valnom zhromaždení Detvana 31. januára 1903 prijaté uznesenie o zmene stanov spolku. Zmeny, ktoré schválilo c. k. miestodržiteľstvo v Čechách, prispeli k zblíženiu medzi moravskými Slovákami a Detvanom v tom zmysle, že členmi spolku sa mohli stať i moravskí Slováci, ale pre zachovanie jeho regionálneho slovenského rázu sa nemohli stať členmi výboru. Cieľom Štefánika bola reorganizácia Detvana. Chcel, aby spolok zosilnel a mohol založiť podporný fond pre chudobných a nemajetných členov. Myšlienka sa zrealizovala už za jeho predsedníctva.

Činnosť Detvana sa pod predsedníctvom Štefánika úspešne rozvinula. V jednatelskej správe Detvana za r. 1902/3 sa v úvode konštatuje, že „obdobie toto proti predošlému pádne sa charakterizuje slovom – pokrok. Terajší stav spolku nesie na sebe známky čulejšej práce: jednak vo vedení spolku badať väčšiu svedomitosť... Ve spolku zavládol väčší poriadok, že vidieť snahu, reálnejšie zmyšľanie proti drevnejšej nechuti a ochablosti“.

Štefánik sa v tomto období venoval aj publicistickej činnosti. V jeho článkoch rezonovali tri veľké témy: boj proti maďarskému šovinizmu a oboznamovanie českej verejnosti s jeho prejavmi na Slovensku, kritika pasivity slovenskej politiky, v ktorej sa nevyhýbal ani kritike Svetozára Hurbana Vajanského a napokon propagácii idey najužšej československej vzájomnosti.

Poslednýkrát vidíme Štefánika v Detvane na týždenných schôdzkach v máji 1904. Rozhodol sa venovať predovšetkým štúdiu. Po obhájení dizertačnej práce *O nove*

hviezde v súhvezdí Cassiopea z roku 1572 a vykonaní predpísaných skúšok (v októbri 1904) bol promován za doktora filozofie. Dňa 28. novembra 1904 odišiel do Paríža.

V apríli 1905 sa zoznámil s profesorom Julesom Janssenom, zakladateľom a priekopníkom astrofyziky. Spolu sa zúčastnili na výprave na Mont Blanc, aby pozorovali Slnko a Mars. Vďaka svojej húževnatosti a pracovitosti a podpore samotného Janssen sa Štefánik vypracoval na vedca astronóma a meteorológa, ktorého uznávali nielen francúzske, ale aj svetové vedecké kapacity. Vďaka prof. Janssenovi a jeho mimoriadnemu postaveniu vo francúzskych vedeckých a spoločenských kruhoch, ako i vlastným pričinením Štefánik prenikal čoraz viac do francúzskych spoločenských vrstiev – politických, podnikateľských, finančných, žurnalistických, kultúrnych i vojenských. Štefánik pracoval v slávnom observatóriu v Meudone. Za prínos v oblasti solárnej fyziky mu udelila Francúzska astronomická spoločnosť v máji 1907 Janssenovu cenu. V roku 1910 odcestoval na Tahiti, aby pozoroval Halleyho kométu. Pre nepriazeň počasia neuspel. O dva roky neskôr získal francúzske štátne občianstvo, čo so sebou prinášalo väčšie možnosti finančnej podpory pri výskumoch. V apríli 1913 prišiel domov na pohreb svojho otca. Vzápätí začala sa svetová vojna.

Aj keď sa stal Francúzom, srdcom ostal Slovák a v tej chvíli videl možnosť pričiniť sa o oslobodenie slovenského národa v tesnom spojení s českým národom. Jeho prvým krokom bola *Výzva k Slovanom v Rakúsko-Uhorsku* a neúspešná snaha zorganizovať skupinu československých dobrovoľníkov v septembri 1915. Prihlásil sa do vojenskej služby – k letectvu, ktoré ho nadchlo dávno pred vojnou. Po absolvovaní pilotnej školy sa stal letcom eskadry MF 54 v X. francúzskej armáde. V októbri 1915 sa dostal na srbský front, kde vykonával prieskum hlboko v tyle nepriateľa. V novembri ochorel, liečil sa v Ríme. Vďaka kontaktom francúzskej dámy Kláry de Jouvenell sa ocitol v nemocnici u kráľovnej Margaréty. Po návrate do Paríža publikoval svoje skúsenosti z balkánskeho frontu v časopisoch. Opäť sa stal osobnosťou v parížskej spoločnosti a opäť sa ju snažil získať pre myšlienku československej štátnosti. Tu navštívil neznámu dámu pani de Jouvenell, aby sa poďakoval za starostlivosť, ktorú jemu, neznámemu jej dovtedy porúčikovi letectva, prejavila. Keď sa jeho hostiteľka, známa svojím spoločensko-politickým salónom v celom Paríži opýtala, čím mu môže pomôcť, bez okolkov jej povedal: Pomôžte mi oslobodiť moju vlasť. Odvtedy sa mu pani Klára stála neoceniteľnou pomocníčkou v jeho úsilí dosiahnuť cieľ.

V decembri 1915 sa Štefánik v Paríži skontaktoval s Eduardom Benešom, Tomášom G. Masarykom a Českým komitétom. Beneš ho navštívil ešte v nemocnici. Štefánik sa na Štedrý deň 24. decembra podrobil operácii žalúdka. Obidvaja sa poznali už skôr, keď Beneš študoval v rokoch 1905 – 1906 na parížskej univerzite Sorbonne. Štefánik už vtedy vedel o činnosti Masaryka v zahraničí. Masaryk utvoril Český komitét zahraničný, ktorý svojím vyhlásením zo 14. novembra 1915 sa obracal na dohodové mocnosti Rusko, Francúzsko, Anglicko, Taliansko pomôcť národno-oslobodzovacím túžbam po utvorení samostatného československého štátu, ktorého súčasťou malo byť Slovensko. Štefánik poslal toto vyhlásenie komitétu so sprievodným listom do redakcií parížskych denníkov, na viaceré oficiálne miesta vrátane predsedu francúzskeho parlamentu Paula Deschanela. Súčasne Štefánik získal Beneša, aby sa okamžite vybral do Londýna za Masarykom a presvedčil ho prísť do Paríža, kde mu pripravoval oficiálne stretnutie s predsedom francúzskej vlády a ministrom zahraničia Aristidom Briandom.

Na takto pripravenú pôdu prišiel Masaryk 20. januára 1916 do Paríža. Štefánika navštívil v nemocnici, kde sa po dlhých rokoch odlúčenia zväti. Už vopred pripravil Štefánik spolu s Benešom návrh memoranda, ktoré Masaryk predložil Briandovi o československej otázke a o jej medzinárodnom význame v prípade víťaznej vojny dohodových mocností. Briand súhlasil s uverejnením oficiálneho komuniké o tejto návšteve. Tým sa stala známou nielen vo francúzskej, ale aj vo svetovej verejnosti.

Francúzskych pomerov znalý Štefánik odporúčal vytvoriť ústredný politický orgán. Tak vznikla Národná rada zemí českých, ktorá na popud delegáta Slovenskej ligy v Amerike sa zmenila na Československú národnú radu (ČNR). Štefánik v nej zastupoval Slovákov. Masaryk sa vrátil do Londýna a koncom marca 1916 písal odtiaľ predsedovi Slovenskej ligy (vrcholnej organizácii amerických Slovákov) Albertovi Mamatejovi veľmi pochvalne o Štefánikovi.

Štefánik, ešte zdravotne nie celkom v poriadku, koncom marca 1916 odišiel do Talianska na dôležitú cestu. So sebou mal náčrt budúcich hraníc československého štátu. Francúzska vláda ho poverila delikátnou záležitosťou – zlepšiť naštrbený vzťah medzi Juhoslovanmi a Talianmi. Pobyt v Taliansku využil aj pre česko-slovenskú vec. Po návrate do Paríža sa zaoberal stále viac myšlienkou vytvoriť zo zajatých či prebehnutých Čechov a Slovákov vojenské jednotky. Záležitosť sa týkala najmä Ruska, a tak ČNR poverila touto úlohou Štefánika. Bola to jedna z najťažších a najkomplikovanejších jeho misií, pretože v nej musel bojovať nielen s cudzími politikmi, ale i s vlastným – Josefom Dürichom, podpredsedom ČNR. Ten sa dostal do konfliktu so Štefánikom. Dürich pripravoval pripojenie Čiech a Slovenska k cárskemu Rusku. V Rusku v tom čase existovalo a vyvíjalo činnosť viacero krajanských spolkov. V nich bolo zhromaždených mnoho Slovákov a Čechov, ktorí odmietli bojovať proti slovanskému Rusku a volili cestu na jeho stranu zajatím alebo prebehnutím. Tieto skupiny nevystupovali jednotne. Ruská vláda na rozdiel od Masaryka (nebol v obľube pre knihu *Rusko a Európa*) nemala voči nemu výhrady. Po stretnutí s náčelníkom ruského generálneho štábu Alexejevom sa dohodli, že Štefánik najprv zmieri české a slovenské združenia, a potom spolu s veliteľom francúzskej misie v Rusku gen. Mauriceom Janinom a ruským generálom Červinkom zorganizujú jednotky z československých zajatcov. A až keď sa sformujú, určia, ktoré z nich odídu na front do Francúzska. V Moskve sa stretol Štefánik s predstaviteľom amerických Slovákov Štefanom Košíkom a spolu pripravili *Prevolanie k slovenským zajatcom v Rusku*. Poukázali v ňom na postavenie Slovákov v Uhorsku, ich utláčanie a vyzvali ich, aby povstali do boja za slobodu národa. Avšak proti organizácii českých a slovenských zajatcov v Rusku sa postavilo v 1916 ministerstvo zahraničia v Petrohrade a odmietlo uznať Československú národnú radu v Paríži. Štefánik preto volil dočasný ústup.

Ďalší vývoj stál na strane Štefánika. V Rusku vypukla februárová revolúcia, ktorá zmietla samodržavie. Nová vláda a nový minister zahraničných vecí P. I. Mikulov podporil Štefánikove snahy o vytváranie československých vojenských jednotiek v Rusku. Pred Štefánikom sa črtala cesta do Ameriky, kde chcel do boja zorganizovať českých a slovenských vysťahovalcov. V máji 1917 francúzsky generálny štáb schválil Štefánikovu misiu v Amerike. V júni odišiel. Stretol sa so slovenskými a českými predstaviteľmi krajanského života. Dňa 5. novembra 1917 nastupovali prvé stovky slovenských a českých dobrovoľníkov na loď a plávali do Francúzska. Americká misia, aj keď nie v takom rozsahu ako si pôvodne predstavoval, bola splnená. Po

návrate do Francúzska doniesol francúzskej vláde návrh na dekrét o ustanovení československej armády vo Francúzsku. Jej zriaďovateľom bola ČNR a za hlavného veliteľa určili gen. Mauricea Janina. Jadrom tejto armády bolo 1 500 mužov, ktorých Štefánik priviedol z Rumunska do Ruska a 4 000 bojovníkov z Ameriky. V polovici februára 1918 bol štatút o vytvorení československého vojska hotovou vecou.

Štefánik znovu cestoval. Do Talianska, kde bolo 30 000 českých a slovenských zajatcov. Šiel tu pripraviť dohodu s talianskou vládou o vytvorení československej jednotky na Apeninskom polostrove. Už pred ním pracoval na tej istej veci Beneš, ale s malým úspechom. Najväčší odpor obom kládol minister zahraničných vecí Sidney Sonnino, ktorý nechcel o československej jednotke na svojom území ani počuť. Keď nepochodil Štefánik u Sonnina prepracoval sa k ministerskému predsedovi Vittoriovi Orlandovi a ten mu sprostredkoval audienciu u talianskeho kráľa, ktorý vyslovil súhlas so Štefánikovými návrhmi, ale ho upozornil, že dôležitý je súhlas vlády. Štefánik zbieral argumenty, ktoré zhrnul do memoranda. Nakoniec dosiahol úspech. Začiatkom apríla 1918 dostal súhlas na utvorenie československej divízie na talianskej pôde. V zmluve o vzniku československej jednotky v Taliansku sa prvýkrát v oficiálnom dokumente hovorí o samostatnom československom štáte. Zmluvu podpísali 21. apríla 1918 ministerský predseda Orlando, minister vojny Vittorio Zupelii a M. R. Štefánik.

Uprostred týchto vzrušujúcich dní sa Štefánik zaľúbil. Volala sa Giuliana Benzoní a zostala mu verná do smrti. Ináč vo vzťahu k ženám nemal Štefánik šťastie. Zapríčiňovala to jeho drobnejšia postava a z detstva chorobou poznačená tvár.

Pozastaviť sa treba pri Štefánikových hodnostiach. V Taliansku bol plukovník, na Sibíri o niekoľko mesiacov mal hodnosť generála. Ani jedna z týchto hodností nebola definitívna. Vo francúzskej armáde bolo totiž možné niektoré hodnosti získať dočasne, resp. počas nejakej akcie, ktorú kandidát vykonával. Napr. Štefánikovi pri jeho misii v Taliansku bola prepožičaná hodnosť plukovníka, a tak to bolo so všetkými jeho hodnosťami. Po skončení vojny by bol zasa – desiatnikom.

Úspechy Štefánikovej činnosti, ktoré dosiahol v USA v roku 1917 a v Taliansku v roku 1918 T. G. Masaryk a E. Beneš mimoriadne vysoko hodnotili a Beneš o nich informoval protihabsburské hnutie doma. Až v lete 1918 došlo k značným nezhodám medzi Benešom a Štefánikom. Išlo o osobu gen. Mauricea Janina, keď Masaryk a Beneš tam chceli mať niekoho iného, t. j. československého veliteľa a pomýšľali na Štefánika. Ten však s ohľadom na Mauricea Janina a iné okolnosti považoval takéto riešenie za nesprávne. Taktiež sa Beneš v liste Masarykovi sťažoval naňho, že je strašne nedotklivý, chorý, úžasne citlivý, rozdráždený a pod. Štefánik obviňoval Beneša z diktátorstva. Štefánik skalopevne zase veril Masarykovi. Štefánik formuloval svoje mnohé významné návrhy, odporúčania a predstavy, ktoré chcel, aby boli zakotvené v dokumente, neskôr známom ako *Washingtonská deklarácia*. S jej textom sa oboznámil Štefánik v Tokiu. Bol textom roztrpčený, mal k nemu pripomienky, ktoré si potom s Masarykom v listoch vysvetlili. Po viac ako mesačnom pôsobení v Japonsku odišli na Sibír.

Beneš sa dostal k francúzskym ministrom až začiatkom roku 1918. Štefánik sa s nimi už dávno spoločensky stýkal v salóne Madame de Jouvenell a prinášal informácie čakajúcemu Benešovi. Medzi nimi spolupráca spočívala v tom, že Beneš, ktorý žil dlho v Paríži ako anonym, pôsobil dojemom kancelárskeho úradníka. Písal

memorandá vo svojej úradovni a Štefánik ich obsah účinne rozširoval v „dobrej“ spoločnosti.

Štefánik pripravil Masarykovi a Benešovi cestu nielen vo Francúzsku, ale aj v Ríme. V tejto súvislosti sa hovorí o jeho diplomatických vlastnostiach, jeho oduševnení a zanietenosti, s akou presviedčal o svojej veci. Nie vždy však prejavil svoje diplomatické schopnosti. Povestná bola jeho vytrvalosť. Okrem toho Štefánik ako jeden z mála slovenských politikov pochopil význam Slovenska pre budúcu republiku, že plní úlohu antinemeckej či antigermánskej bariéry spolu s Prahou, proti požiadavkám sudetských Nemcov. Je isté, že Dohoda by nebola dala Čechom samostatný národný štát, nebola by dala ani národný štát dvom národom či etnikám. Česi a Slováci mali jedinu reálnu šancu – vystupovať ako jeden politický národ. A práve toto, aj ako Slovák, Štefánik pochopil. Mnohí ho preto považovali za zarytého čechoslovakistu. Štefánik bol predovšetkým nekompromisný zástanca československej vzájomnosti a Slovákov považoval za rovnocenný štátotvorný národ. Čechoslovákov v tej dobe považoval za politickú konštrukciu na dosiahnutie samostatnosti pre oba národy. Aj jeho iniciatíva počas vojny bola iniciatívou príslušníka rovnocenného štátotvorného národa, a pokiaľ by sa jeho život nebol tragicky ukončil bol by si nárokoval takéto postavenie pre Slovensko a nepochyboval by ani na okamih o princípe rovný s rovným.

Štefánik bol odporcom sovietskej moci v Rusku, bol jednoznačný a vyhranený antibolševik. Viaceré jeho prejavy o tom svedčia. Všetko, čo sa v Rusku odohrávalo sa dotýkalo aj hnutia za samostatné Československo. Socialistická revolúcia v Rusku, ako aj československé národno-oslobodzovacie hnutie prebiehali v podmienkach svetovej vojny. Vojna zásadne ovplyvňovala všetky ostatné udalosti. Pre československé národno-oslobodzovacie hnutie boli hlavnými nepriateľmi Nemecko a Rakúsko-Uhorsko. Len ich bezpodmienečná porážka mohla viesť k československej štátnosti. Nepriatelia Nemecka a Rakúsko-Uhorska – štáty Dohody – sa nutne stali spojencami československého odboja. Preto aj *Dekrét o mieri* novej sovietskej vlády nebol pre československý odboj prijateľný. Pretože mier bez porážky Nemecka a Rakúsko-Uhorska znamenal koniec nádejí na československú samostatnosť. Zmarenie úsilia československého odboja znamenal aj mier kompromisný. A Brest-litovský mier bol pre Nemecko víťazný. Nemecko, využívajúc svoju vojenskú prevahu, diktovalo sovietskej vláde, ktorá po podpísaní mieru sa stala de facto nemeckým spojencom. Československé vojsko bolo súčasťou Dohody, o jeho nasadení rozhodovali v Rusku na najvyšších dohodových miestach. Podriadenie sa dohodovým plánom bolo diktované hlavným cieľom československého odboja – vybojovaním československej štátnosti. V lete 1918 prišiel Štefánik do Ruska s jasným plánom, s poverením Dohody, ktoré bolo potvrdené prítomnosťou druhého francúzskeho generála Mauricea Janina. Štefánik sa s dohodovým plánom stotožnil. Predsavzal si zmobilizovať ochabnutého ducha československých légii, s plnou silou obnoviť boj proti Červenej armáde, spojiť sa s oddielmi admirála Alexandra Kolčaka a obnoviť východný front, čo malo definitívne zlomiť vojenský odpor Ústredných mocností. Jeho predpoklady sa nesplnili. Československé légie sa nachádzali v hlbokej depresii. Skutočný nepriateľ – Nemecko a Rakúsko-Uhorsko boli ďaleko a československé vojsko sa stále viac zamotávalo do vnútorných ruských záležitostí. Štefánik sa priamo na mieste presvedčil o skutočnom charaktere kontrarevolučných bánd admirála

Alexandra Kolčaka, ktoré väčšina demokraticky zmýšľajúcich legionárov nemohla považovať za spojencov. A potom prišla aj na Sibír správa o porážke Nemecka a Rakúsko-Uhorska. Štefánik pochopil, že československé légie pred úplnou porážkou a morálnym rozkladom môže zachrániť len jedno – stiahnutie do tyla a odsun z Ruska. Opustil Rusko a v druhej polovici marca 1919 získal v Paríži od vedúcich politikov a vojakov súhlas na túto akciu.

V zahraničnom odboji Štefánik vykonal pre oslobodenie ČSR rozhodujúce činy. Zaslúžil sa najmä o vytvorenie legionárskej armády v Taliansku, Francúzsku a napokon v Rusku. Táto armáda bola hlavným argumentom zahraničného odboja, že totiž Česi a Slováci bojujú po boku Dohody za vlastné oslobodenie. Štefánik presviedčal predstaviteľov Dohody o nevyhnutnosti rozbiť Rakúsko-Uhorsko. Ešte pred vznikom ČSR sa Štefánik v ČNR stal ministrom vojenstva. Táto správa o vymenovaní za ministra vojenstva ho zastihla fyzicky vyčerpaného a nemilo sa ho dotkla. Bol presvedčený o tom, že československý štát, ktorý chce viesť mierovú politiku, môže mať ministerstvo obrany. Na jeho čelo však vymenovali Václava Klobáčka. V tom čase velil légii na Sibíri a odolával ruským boľševikom, ktorí chceli légie dostať do svojho područia, alebo ich zničiť. Keď Štefánik dosiahol, že sibírske légie odídu z Ruska cez Vladivostok po mori na taliansky a francúzsky front, odišiel začiatkom roku 1919 do Paríža. Zahraničný odboj sa vďaka Štefánikovi dostal na vyššiu diplomatickú úroveň. Vzhľadom na bohaté skúsenosti v politických kruhoch vedel poradiť na koho sa obrátiť, aké argumenty použiť. Tu vznikli zárodky neskôr známeho úslovia: Čo Masaryk myslí, to Beneš povie a Štefánik vykoná.

Na Slovensku bola v prvej polovici roku 1919 zložitá situácia. V marci vznikla v Maďarsku sovietska republika. Maďarskí boľševici sa snažili dobyť Slovensko. Na Slovensku navyše pôsobili dve vojenské misie – francúzska a talianska, ktoré sa usilovali získať prvenstvo pre svoje krajiny. Dr. Vavro Šrobár, minister s plnou mocou pre Slovensko, Štefánikov priateľ ešte z pražských štúdií, povolal Štefánika, aby vyriešil spor medzi oboma misiami a zabezpečil obranu Slovenska pred agresiou vojsk Bélu Kuna.

Keď Štefánik povybavoval niektoré záležitosti na mierovej konferencii v Paríži, odišiel do Talianska a 4. mája 1919 odletel z Udine smerom na Bratislavu. Bol skúsený letec. Letel s tromi talianskymi letcami na lietadle typu Caproni, ktoré malo veľkú poruchovosť a havarijnosť najmä pri štarte a pri pristávaní. Sám syn konštruktéra Caproniho zaplatil životom za tieto chyby. Štefánik let dlho utajoval a o jeho prúde vedelo len málo ľudí. Lietadlo sa pri manévrovacom oblúku pri pristávaní zrútilo. Štefánik ležal niekoľko metrov od horiacich trosiek lietadla, v ktorom zahynula i talianska posádka. Havária vo Vajnoroch vyvolala mnoho dohadov. Už za prvej republiky sa rozšírili správy, že Štefánika dali zostreliť Beneš a Masaryk, lebo sa chceli zbaviť neprijemného konkurenta. Táto verzia podnecovala protičesky šovinizmus. Iná verzia sa viazala na možnosti atentátu na Štefánika zo strany Talianov. Vzniklo však aj viacero iných.

Štefánik získal prezývku Slovenský Ikar. Hvezdár, bádateľ, matematik, francúzsky splnomocnenec, francúzsky vojak, letec, zakladateľ meteorologickej služby pre spojenecké armády, tvorca a organizátor československých légii, prvý minister vojny Československej republiky. Zomrel v deň, keď po prvý raz prišiel na územie štátu, o ktorého vznik sa zaslúžil zo všetkých slovenských dejateľov najviac. V slo-

venských národných dejinách vystupuje ako legenda vzhľadom na okolnosti svojej smrti. Bola to však historická osobnosť, ktorá žila v konkrétnej dobe, osobnosť aj s chybami a omylmi, ktoré mnohé veci vysvetľujú, ale tým neuberajú na jej veľkosti a význame. Mal necelých 39 rokov, keď zomrel. Za taký krátky čas dosiahol toho mnoho. Najmä počas štyroch rokov prvej svetovej vojny. Z radového vojaka v roku 1915 sa v roku 1918 stal generál, a to cudzinec vo francúzskej armáde.

M. R. Štefánik získal titul Najväčší Slovák v ankete, ktorá prebehla medzi októbrovom 2018 a májom 2019 a podľa pôvodného formátu britskej BBC ju usporiadal Rozhlas a televízia Slovenska. Dostal hlasy 48 968 divákov, za druhého v poradí Ľudovíta Štúra hlasovalo 18 596 ľudí.

Použitá literatúra:

- HOLOTÍK, Ľudovít. *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1960.
- HRONSKÝ, Marián – ČAPLOVIČ, Miloslav (zost.) Zborník. *Generál Dr. Milan Rastislav Štefánik – vojak a diplomat*. Bratislava: Vojenský historický ústav – Ministerstvo obrany Slovenskej republiky 1999. 245 s.
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. Spolupráca M.R. Štefánika s Československou jednotou počas pôsobenia v spolku Detvan v Prahe (1898-1904). In *Generál Dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : zborník príspevkov z vedeckej konferencie v Bratislave 4.-5. mája 1999*. Bratislava : Vojenský historický ústav MO SR, 1999, s. 9 – 19.
- MLYNÁRIK, Ján. *Cesta ke hviezdám a svobode*. Praha: Lidové noviny, 1989.
- Slovenský biografický slovník*. V. zväzok R – Š. Martin: Matica slovenská 1992, s. 510 – 512, heslo Štefánik, Milan Rastislav.
- VRÁBEL, Ferdinand. *Splnený sen. Milan Rastislav Štefánik a vznik Československa*. Banská Bystrica: PRO, s. r. o., 2018. 168 s.